

Ks. Marcin BIDER*

COFNIĘCIE UPOWAŻNIENIA („MISSIO CANONICA”) DO NAUCZANIA RELIGII W SZKOLE WEDŁUG KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO

Treść: Wstęp; 1. Przyczyny cofnięcia; 2. Skutki utraty upoważnienia; 3. Kanoniczne środki odwoławcze; 4. Regulacje prawo polskiego; Zakończenie; Summary: The withdrawal of authorization („missio canonica”) to teach religion in schools according to the Code of Canon Law.

Słowa kluczowe: nauczanie religii, upoważnienie, misja kanoniczna, szkoła, konkordat, kary w prawie kanonicznym.

Keywords: teaching of religion, authorization, canonical mission, school, concordat, sanctions of the canon law.

Wstęp

Katolickie nauczanie i religijne wychowanie przekazywane w jakichkolwiek szkołach i zakładach wychowawczych podlega kompetentnej władzy kościelnej¹. Kongregacja ds. Duchowieństwa wydaje normy ogólne dla całego

* Autor jest księdzem diecezji siedleckiej. Urodził się 27.05.1972 roku. W 2005 r. przyjął święcenia prezbiteratu. W latach 2007-2010 odbył studia w Rzymie – Studium Rotalne. Uzyskał tytuł adwokata Roty Rzymskiej. Wykłada prawo kanoniczne WSD diecezji siedleckiej oraz prowadzi seminarium naukowe. Jest adiunktem na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie, sekcja św. Jana Chrzyciela.

¹ Artykuł jest twórczą kontynuacją pracy magisterskiej autora pt. *Wymóg misji kanonicznej do nauczania religii w szkole według prawa kanonicznego i prawa polskiego*, powstałej w 2005 r. pod kierunkiem ks. dr. hab. Andrzeja Kicińskiego, prof. KUL na seminarium

Kościoła katolickiego; jest rzeczą Konferencji Episkopatu Polski wydać w tej sprawie ogólne normy dla diecezji polskich, a do biskupa diecezjalnego należy kierowanie tą dziedziną i czuwanie nad nią w diecezji sobie powierzonej². Konferencji Episkopatu Polski, wykonując postanowienia prawa powszechnego, wydała w 2001 r. „Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce”, w którym czytamy, że „szczegółowe wymagania wobec katechetów parafialnych określają postanowienia prawa kościelnego, natomiast odpowiednie wymagania wobec katechetów szkolnych określają zarówno postanowienia prawa kościelnego, jak i państwowego prawa oświatowego. Nad ich przestrzeganiem czuwają referaty katechetyczne kurii biskupich”³.

Biskup diecezjalny, jako nauczyciel wiary, jest odpowiedzialny za głoszenie Ewangelii w powierzonym sobie Kościele partykularnym⁴. Ponadto w swojej diecezji, jako pierwszy katecheta, poza osobistym głoszeniem słowa Bożego biskup diecezjalny powinien troszczyć się o dokładne wypełnianie przepisów regulujących nauczanie katechetyczne⁵. Prawodawca zobowiązuje biskupa diecezjalnego do wydawania norm w sprawie katechizacji, z uwzględnieniem przepisów Stolicy Apostolskiej⁶.

W odniesieniu do Kościoła partykularnego sobie powierzonego ordynariusz miejsca w sposób nieskrępowany ma prawo mianowania lub zatwierdzania nauczycieli religii⁷. W prawie kanonicznym przez ordynariusza miejsca rozumie się biskupa diecezjalnego oraz innych, którzy,

magisterskim z katechetyki na PWTW (WSD Siedlce). Skróty będą stosowane według *Encyklopedia katolicka. Wykaz skrótów*, [red.] J. Warمیński, Lublin 2010.

² KPK, kan. 804, § 1.

³ KEP, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Warszawa 2001, nr 134.

⁴ KPK, kan. 756, § 2; DB 2; KK 25. Prawodawca w kan. 617 KKKW stwierdza, że poszczególne Kościoły „sui iuris”, a zwłaszcza stojący na ich czele biskupi, mają poważny obowiązek prowadzenia katechezy. Szczególnie do biskupa eparchialnego należy podejmowanie, kierowanie i rządzenie nauczaniem katechetycznym we własnej eparchii (kan. 623, § 1 KKKW). Realizacją tej normy kanonicznej jest prowadzenie nauczania katechetycznego, które w każdej szkole podlega władzy i nadzorowi biskupa eparchialnego.

⁵ KPK, kann. 375 i 386, § 1.

⁶ KPK, kan. 777; pop. J. Syryjczyk, *Nauczanie katechetyczne w świetle przepisów prawa kanonicznego*, PK 30 (1987) 1-2, s. 195.

⁷ CIC, cann. 329, § 1; 1328; 1336; 1337; KPK, kann. 381, § 1; 386, § 1; 775, § 1; 804, § 1; 805; pop. A. Mezglewski, *Misja kanoniczna do nauczania religii-przepisy prawa polskiego i kanonicznego*, w: *Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne*, red. W. Janig, A. Mezglewski, Krosno-Sandomierz 2000, s. 118; D. Cito, *Com. sub. can. 804*, w: *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, t. III, cz. 1, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodriguez-Ocaña, Pamplona 2002³, s. 251-256. Prawodawca w KKKW postanowił, że do kompetencji biskupa eparchialnego należy mianowanie albo zatwierdzanie nauczycieli religii katolickiej (kan. 636, § 2 KKKW).

choćby tylko czasowo, są przełożonymi Kościołów partykularnych lub wspólnot do nich przyrównanych. Prawodawca zalicza do nich prałata terytorialnego, opata terytorialnego, wikariusza apostolskiego, prefekta apostolskiego oraz przełożonego administratury apostolskiej erygowanej na stałe⁸. Ordynariuszem miejsca jest również ten, kto posiada ogólną wykonawczą władzę zwyczajną, a więc wikariusz generalny i wikariusz biskupi⁹, którzy jako podmioty zwyczajnej władzy zastępczej muszą mieć szczegółowo określone kompetencje¹⁰. Wikariusz biskupi działający poza wyznaczonym zakresem kompetencji, działa nieważnie¹¹. Misja kanoniczna¹² może zostać udzielona przez inne osoby, np. przez pracowników kurii diecezjalnej, którzy muszą legitymować się pisemnym upoważnieniem podpisanym przez ordynariusza miejsca¹³.

Z wnioskiem o udzielenie nauczycielowi upoważnienia¹⁴ do nauczania religii występuje proboszcz parafii, na terenie której znajduje się ośrodek

⁸ KPK, kan. 368; pop. W. Aymans, *Biskupia posługa rządzenia Kościołem partykularnym. O władzy biskupiej i jej wykonywaniu w świetle KPK*, KiP, t. VI (Lublin 1989), s. 30-31; D. Cito, dz. cyt., s. 257-260; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II, *Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 2002, s. 309.

⁹ KPK, kann. 134, § 1 i 368.

¹⁰ KPK, kann. 475, § 1; 479, § 1-2.

¹¹ W. Aymans, dz. cyt., s. 35.

¹² Termin „missio canonica” etymologicznie pochodzi od rzeczownika odczasownikowego „mittere, misi, missum” oraz od przymiotnika „canonicus”. Czasownik „mittere” oznacza wyrzucić, wypuścić, umieszczać gdzieś, kłaść, puścić kogoś (coś), posyłać dokądś, kierować dokądś (M. Plezia, *Słownik łacińsko-polski*, t. II, Warszawa 1969, s. 512). W prawie rzymskim używano go m.in. na oznaczenie pretorskiej decyzji wprowadzającej zainteresowaną osobę w posiadanie całości lub części majątku, uwolnienie od obowiązków, wysłanie, posłanie. W średniowieczu termin „missio” oznaczał polecenie sędziego oraz zezwolenie pana feudalnego na odejście chłopca ze wsi (J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997, s. 628). Natomiast przymiotnik „canonicus” pochodzi od rzeczownika „canon”, którego zakres znaczeniowy jest szeroki. Wśród zakresu semantycznego należy wymienić m. in. następujące znaczenia: „statut”, „reguła”, „prawo kościelne”, „przepis”, „zasada” (tamże, s. 125). Przymiotnik „canonicus” określa cechy odpowiadające prawomocnemu postanowieniu, kanonom, kościelnym przepisom prawnym¹², sprawom ważnym w obliczu prawa kanonicznego (A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań-Warszawa-Lublin 1958, s. 88).

¹³ W. Janiga, A. Mezglewski, *Nauczanie religii w szkołach publicznych*, RNP 11 (2001) I, s. 138.

¹⁴ Termin „upoważnienie” do nauczania religii w szkole, zaczerpnięty z art. 12, 3° *Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r.* (Dz.U. z 1998 r., nr 51, poz. 318), bywa używany zamiennie z terminem „skierowanie” przez dyrektorów wydziałów katechetycznych kurii diecezjalnych w Polsce. Art. 12, 3° *Konkordatu* z 1993 r. w wersji językowej polskiej brzmi następująco: „nauczyciele religii muszą posiadać upoważnienie (missio canonica) od biskupa diecezjalnego. Cofnięcie tego upoważnienia oznacza utratę prawa do nauczania religii. Kryteria wykształcenia pedagogicznego oraz forma i tryb uzupełniania tego wykształcenia będą przedmiotem

szkolny¹⁵. Według wymogów organizacyjnych do dnia 30 maja poprzedniego roku szkolnego powinny być znane nazwiska nauczycieli religii w poszczególnych szkołach. Zanim proboszcz przedłoży ordynariuszowi miejsca prośbę o udzielenie misji kanonicznej, powinien zaproponowaną kandydaturę uzgodnić z dyrektorem szkoły. Sam dekret udzielenia misji kanonicznej może zostać wydany na czas określony lub też nieokreślony¹⁶. W pierwszym wypadku udzielone upoważnienie wygasa po upływie oznaczonego czasu, w drugim od momentu jego cofnięcia lub zaistnienia przyczyn określonych w prawie. Obowiązek legitymowania się przez katechetę aktualnym upoważnieniem do nauczania religii w określonej szkole ma charakter permanentny, tzn. musi weryfikować się podczas całego okresu zatrudnienia¹⁷.

Cofnięcie misji kanonicznej może nastąpić na skutek złożenia rezygnacji, przeniesienia, pozbawienia lub usunięcia. Równocześnie utrata misji kanonicznej pociąga za sobą konieczność usunięcia nauczyciela religii z zajmowanego dotychczas stanowiska¹⁸.

uzgodnień kompetentnych władz państwowych z Konferencją Episkopatu Polski”; natomiast w wersji włoskiej: „Gli insegnanti di religione devono avere l'autorizzazione (missio canonica) del Vescovo diocesano. La revoca di tale autorizzazione comporta la perdita del diritto all'insegnamento della religione. I criteri della preparazione pedagogica, nonché la forma e il modo di completare questa preparazione, saranno oggetto di intese tra le competenti autorità civili e la Conferenza Episcopale Polacca”. Zatem terminy w języku polskim „upoważnienie” i włoskim „autorizzazione” są synonimami. Wydaje się, że używanie terminu „skierowanie” w praktyce administracyjnej nie jest zbyt szczęśliwą praktyką, której jednak stosowanie można usprawiedliwić wpływem znaczeniowy wywieranym przez termin „misja kanoniczna”, który posiada w sobie również wymiar posłania.

¹⁵ Prośbę o udzielenie misji kanonicznej można uzasadnić min. wygaśnięciem poprzednio udzielonej misji kanonicznej lub niezbędną zmianą katechety (tym wypadku należy wyjaśnić konieczność dokonania zmiany) lub też powołaniem w szkole nowego etatu nauczycielskiego. Wniosek powinien zawierać: nazwisko, (nazwisko panięskie), imię chrzcielne, (imię zakonne), stan cywilny, (pełną nazwę zgromadzenia zakonnego), imię ojca, imię matki i nazwisko rodowe matki, numer dowodu osobistego, datę urodzenia, miejsce urodzenia, liczba lat pracy w katechezie, wykształcenie. Ogólne kwalifikacje katechetyczne, stopień awansu zawodowego, miejsce uzyskania kolejnych stopni awansu zawodowego, adres zamieszkania (telefon, ulica, miejscowość, kod pocztowy, tytuł i adres parafii). W prośbie należy również wskazać szkołę, w której katecheta będzie pracował (pełna nazwa szkoły, adres szkoły, ilość godzin i poziom klas, w których katecheta będzie uczył). W przypadku osób zakonnych należy dołączyć zgodę przełożonego wyższego.

¹⁶ A. Mezglewski, dz. cyt., s. 120. Misję kanoniczną na czas nieokreślony można wydawać tylko tym katechetom, którzy mają ukończone odpowiednie studia teologiczne i są nauczycielami mianowanymi. Natomiast pozostałym katechetom można udzielać misji kanonicznej jedynie na trzy lata, jeżeli są nauczycielami kontraktowi lub na rok w przypadku stażystów.

¹⁷ A. Mezglewski, dz. cyt., s. 121.

¹⁸ G. Kadzioch, *Misja kanoniczna*, w: *Wokół katechezy posoborowej*, red. R. Chałupniak, J. Kochel, J. Kostorz, W. Spyka, Opole 2004, s. 281-284.

1. Przyczyny cofnięcia

Cofnięcie misji kanonicznej możliwe jest tylko wtedy, gdy nauczyciel religii dopuści się czynu dyskwalifikującego go jako nauczyciela lub gdy naucza niezgodnie z doktryną Kościoła lub też postępuje w sposób nie do zaakceptowania z punktu widzenia moralności chrześcijańskiej. W pierwszym przypadku utrata misji kanonicznej następuje w wyniku wymierzenia kary przez sąd powszechny lub komisję dyscyplinarną; natomiast w drugim przypadku pozbawienia misji kanonicznej dokonuje ordynariusz miejsca¹⁹. W niniejszym artykule, którego treść odnosi się tylko do norm prawa kanonicznego, zostanie poddana analizie cofnięcie upoważnienia przez ordynariusza miejsca.

Pozbawienie misji kanonicznej jest restrykcyjnym aktem administracyjnym, niosącym ze sobą ujemne skutki w postaci utraty przez nauczyciela prawa do nauczania religii²⁰.

Ordynariusz miejsca ma prawo do cofnięcia upoważnienia do nauczania religii, ilekroć tego domaga się dobro religii lub obyczajów²¹. Dobro religii lub naruszenie dobrych obyczajów stanowią wystarczającą podstawę, aby podjąć decyzję o cofnięciu upoważnienia, któremu nauczyciel religii niekoniecznie nawet musi być winien²². W pewnych przypadkach misja kanoniczna może zostać zawieszona na czas określony²³. O cofnięciu misji

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych z dnia 14 kwietnia 1992 r., (Dz.U. z 1992 r., nr 36, poz. 155); później nastąpiła zmiana tytułu na *Rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach* (Dz.U. z 1993, Nr 83, poz. 390; Dz.U. z 1999, nr 67, poz. 753), § 5, ust. 1.

²⁰ F. Lempa, *Misja kanoniczna i mandat do nauczania dyscyplin teologicznych w katolickich szkołach wyższych*, „Biuletyn. Stowarzyszenie Kanonistów Polskich” 8 (1998) 1, s. 67.

²¹ KPK, kan. 805; KKK, nr 2284: *Zgorszenie jest postawą lub zachowaniem, które prowadzi drugiego człowieka do popełnienia zła [...]*; KKK, nr 2285: „[...] Zgorszenie jest szczególnie ciężkie, gdy szerzą je ci, którzy z natury bądź z racji pełnionych funkcji, obowiązani są uczyć i wychowywać innych”. Prawodawca w KKKW stanowi, że do biskupa eparchialnego należy usunięcie nauczyciela religii, jeżeli wymaga tego racja wiary albo obyczajów (kan. 636, § 2 KKKW).

²² A. Mezglewski, dz. cyt., s. 122. Prawodawca pozwala na odwołanie misji kanonicznej nauczycielowi akademickiemu tylko wtedy, gdy utracił zdolność do nauczania (kan. 810, § 1 KPK). Niezdadność może wynikać ze złego stanu zdrowia (np. utrata słuchu, mowy lub popadnięcie w chorobę psychiczną). Dyskrecjonalność ordynariusza miejsca w ocenie stanu faktycznego i prawnego ma charakter względny (W. Góralski, *Nauczycielskie zadanie Kościoła*), w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, red. P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, Lublin 1986, s. 38-39; A.E. Sharon, *Catholic education* (cc. 793-821), w: *New Commentary on The Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York-Mahwah 2000, s. 956; Pawluk, dz. cyt., s. 309).

²³ Zawieszenie misji kanonicznej następuje w przypadku zarządzenia przeprowadzenia

kanonicznej władze kościelnej niezwłocznie powiadają dyrektora szkoły oraz organ prowadzący²⁴.

W pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim pozostają wierni chrześcijanie, którzy w jego widzialnym organizmie łączą się z Chrystusem więzami wiary, sakramentów i zwierzchnictwa kościelnego²⁵. Każdy wierny, zrywający więzy wiary, sakramentów i zwierzchnictwa kościelnego, wyłącza się ze wspólnoty Kościoła katolickiego. Wszyscy wierni mają obowiązek trwania w tej wspólnoty i powstrzymywania się od głoszenia poglądów osłabiających jedność wspólnoty wierzących²⁶; oznacza również zakaz popełniania przestępstw herezji, apostazji i schizmy²⁷.

Herezja to uporczywe, po przyjęciu chrztu, zaprzeczanie jakiejś prawdy, w którą należy wierzyć wiarą boską i katolicką, lub uporczywe powątpiewanie o niej; przez wiarę boską i katolicką należy rozumieć wszystko to, co zawarte jest w słowie Bożym spisany lub przekazany, czyli w jedynym depozycie wiary powierzonym Kościołowi przez Chrystusa²⁸.

Apostazja „a fide” to całkowite porzucenie przez osobę ochrzczonej wiary chrześcijańskiej. Znamion tego przestępstwa nie wyczerpuje indyferentyzm religijny, ponieważ obojętnym jest dla oceny wartości czynu jest to, czy apostata przyjmie inną religię lub też stanie się ateistą²⁹. Ocena ciężkości przestępstwa apostazji zależy od stopnia niedbalstwa w zakresie zdobywania należytej znajomości prawd wiary katolickiej³⁰. Wśród teoretycznych ateistów pokaźną grupę stanowią przedstawiciele ideologii komunistycznej. Kongregacja Świętego Oficjum negatywnie ustosunkowała się w 1949 r. do przynależności wiernych do partii komunistycznej³¹.

postępowania wyjaśniającego w sprawie naruszenie przez nauczyciela zasad doktryny katolickiej lub dobrych obyczajów lub też przeprowadzenia postępowania dyscyplinarnego (F. Lempa, dz. cyt., s. 67).

²⁴ P. Tomasiak, *Regulacje prawne nauczania religii*, w: *Wybrane zagadnienia z katechetyki*, red. J. Stala, Tarnów 2003, s. 96.

²⁵ KPK, kan. 205.

²⁶ KPK, kan. 209; KK 25.

²⁷ KPK, kann. 751 i 1364.

²⁸ J. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne. Część szczegółowa*, Warszawa 2003, s. 22-27; tenże, *Ochrona wiary w kanonicznym prawie karnym*, w: *Między prawowiernością a swobodą poszukiwań teologicznych*, red. A. Kaczor, Lublin 2003, s. 53-57.

²⁹ KPK, kan. 751; J. Syryjczyk, dz. cyt., s. 20-22; tenże, *Ochrona wiary w kanonicznym prawie karnym*, w: *Między prawowiernością a swobodą poszukiwań teologicznych*, red. A. Kaczor, Lublin 2003, s. 52-53; K. Kaucha, *Apostazja*, w: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*, red. M. Ruseckl, K. Kaucha, I.S. Ledwoń, J. Mastej, Lublin-Kraków 2002, s. 94.

³⁰ B. Häring, *Nauka Chrystusa. Teologia moralna*, t. II, *Z miłości ku Miłości. Teologia moralna szczegółowa*, cz. 1, Poznań 1963, s. 66-67.

³¹ Kongregacja Świętego Oficjum uznała, że komunizm opiera się na przesłankach materialistycznych i jest przeciwny wierze chrześcijańskiej. Wierni, pozostając członkami partii

Przyjęcie ideologii ateistycznej lub materialistycznej może dokonać się w wymiarze tak praktycznym jak i intelektualnym. Szczególnie niebezpieczny jest wymiar praktyczny, ponieważ, jeżeli nauczyciel religii zaangażuje się w ruch społeczno-polityczny o charakterze materialistycznym, ateistycznym lub marksistowskim, spowoduje to duże szkody w umysłach i sercach uczniów. Postawa praktycznego ateizmu prowadzi do apostazji³². Również przynależność nauczyciela religii do związków o charakterze masońskim jest związana z przyjęciem ideologii, która wielokrotnie była oceniona negatywnie przez Urząd Nauczycielski Kościoła³³.

Schizma oznacza odmowę uznania zwierzchnictwa Biskupa Rzymskiego lub odmowę trwania we wspólnocie z członkami Kościoła, którzy zwierzchnictwo to uznają. Sprawca w przestępstwie nieposłuszeństwa neguje prymat papieża lub sprawy bezpośrednio związane z jednością Kościoła katolickiego³⁴.

Sprawca przestępstwa herezji, apostazji „a fide” i schizmy zaciąga ekskomunikę „latae sententiae”³⁵. Równocześnie władza kościelna może dodatkowo sprawcy przestępstwa wymierzyć kary ekspiacyjne³⁶. Natomiast jeśli domagałby się tego długotrwały upór lub wielkość zgorszenia, mogą zostać dołączone dodatkowe kary³⁷. Heretyk, schizmatyk i apostata „ipso iure” traci prawo do nauczania religii w szkole. Nie może wykonywać funkcji i zadań wynikających z przyjętych święceń, gdyż herezja, apostazja i schizma są przestępstwami publicznymi³⁸. Dodatkowo profes instytutu zakonnego „ipso facto” podlega wydaleniu z instytutu zakonnego³⁹.

komunistycznej, są w stanie grzechu ciężkiego i dlatego nie mogą zostać dopuszczeni do Komunii świętej. Z odpowiedzi udzielonej przez Kongregację Świętego Oficjum wynika, że wiernych można dopuścić do Komunii świętej, jeżeli zapisali się do partii komunistycznej nieświadomie lub pod przymusem. W pewnych przypadkach może istnieć zapis czysto materialny, np. kiedy robotnicy lub inne osoby są zmuszane do zapisania się do partii komunistycznej, jeśli chcą utrzymać swój status zawodowy (Sacra Congregatio Sancti Officii, *Decretum Quaesitum est*, 1 iul. 1949, AAS 41 [1949] 334).

³² Ateizm to świadome i dobrowolne odrzucenie Boga, które wyraża się w teorii lub praktyce. Praktyczny ateizm przejawia się w egzystencjalnej postawie negującej Boga (Z. Krzyszkowski, *Ateizm*, w: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*, red. M. Rusecki, K. Kaucha, I.S. Ledwoń, J. Mastej, Lublin-Kraków 2002, s. 122-130).

³³ KPK, kan. 751; KK 23; Z. Suchecki, *Wolnomularstwo w dokumentach Stolicy Apostolskiej i Kodeksie Prawa Kanonicznego, ze szczególnym uwzględnieniem dekretów Kongregacji Doktryny Wiary (1949-1983)*, PK 41 (1998) 3-4, s. 133-186.

³⁴ J. Syryjczyk, dz. cyt., s. 27-30.

³⁵ KPK, kan. 1364, § 1.

³⁶ KPK, kan. 1336, § 1, 1-3°.

³⁷ KPK, kan. 1364, § 2.

³⁸ KPK, kan. 1044, § 1, 2°.

³⁹ KPK, kan. 694, § 1, 1°; pop. J. Syryjczyk, dz. cyt., s. 30-33; V. de Paolis, *Le sanzioni nella Chiesa (cann. 1311-1399)*, w: *Il diritto nel mistero della Chiesa*, t. III, *La funzione di santi-*

Nauczyciel religii, który poza wypadkiem herezji lub apostazji głosi naukę potępioną przez Biskupa Rzymskiego lub sobór powszechny, bądź też odrzuca prawdy definitywnie głoszone lub takie, które należy przyjąć z religijnym posłuszeństwem rozumu i woli, powinien zostać sprawiedliwą karą. Wśród nauk wyraźnie potępionych należy wymienić materialistyczny ateizm i faszyzm⁴⁰. Nauczanie zasad materializmu połączone z odrzuceniem wiary i moralności chrześcijańskiej zmierza do wychowania dzieci i młodzieży w duchu ateizmu⁴¹.

Przez naukę potępioną („doctrina damnata”) należy rozumieć teoretyczne twierdzenia, zdania lub opinie dotyczące wiary i obyczajów, wprost odrzucone jako błędne przez Biskupa Rzymskiego lub przez sobór powszechny⁴². Prawdy nie muszą bezpośrednio wynikać z Objawienia, wystarczy, że głoszone prawdy są jedynie związane z Objawieniem⁴³. Prawodawca zobowiązuje wiernych do przyjęcia prawd, które Magisterium Kościoła ogłasza w sposób ostateczny. Kto odrzuca prawdy ogłoszone ostatecznie

ficare della Chiesa. I beni temporalis della Chiesa. Le sanzioni nella Chiesa. I processi. Chiesa e comunità politica (Libri IV, V, VI, VII del Codice), Roma 1992², s. 506; F. Lempa, Księga VI. Sankcje. Część szczegółowa, w: Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., red. W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, Lublin 1987, s. 225.

⁴⁰ KPK, kan. 1371, 1°; pop. Ioannes Paulus PP. II, Litterae Apostolicae motu proprio *Ad tuendam fidem* datae quibus noramae quaedam inseruntur in Codice Iuris Canonici et in Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium, 18 maii 1998, AAS 90 (1998) 457-461; tekst polski: *List Apostolski Motu Proprio „Ad tuendam fidem” Ojca Świętego Jana Pawła II wprowadzający pewne przepisy do Kodeksu Prawa Kanonicznego i Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*, OsRomPol 19 (1980) 10, s. 13-15; Pius XI, Rundschreiben *Mit brennender Sorge* über die Lage der Katholischen Kirche im Deutschen Reich, 14 märz 1937, AAS 29 (1937) 146-167, tekst polski: *Encyklika o położeniu Kościoła katolickiego w Rzeszy Niemieckiej*, w: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, red. M. Radwan, L. Dyczewski, A. Stanowski, cz. 1, Rzym-Lublin 1987, s. 103-125; Pius PP. XI, Litterae Encyclicae *Divini Redemptoris* de communismo atheo, 19 martii 1937, AAS 29 (1937) 65-106.

⁴¹ J. Syryjczyk, *Troska Kościoła o katolickie wychowanie dzieci w kanonicznym prawie karnym*, PK 30 (1987) 3-4, s. 224-225; V. De Paolis, dz. cyt., s. 512; F. Lempa, *Księga VI. Sankcje*, s. 237-238.

⁴² B.Z. Smolka, *Nauczycielski Urząd Kościoła*, w: *Leksykon teologii fundamentalnej*, red. M. Rusecki, K. Kaucha, I.S. Ledwoń, J. Mastej, Lublin-Kraków 2002, s. 830-832; L. Bartel, I.S. Ledwoń, *Nieomyślność Kościoła i w Kościele*, w: *Leksykon teologii fundamentalnej*, dz. cyt., s. 836-841.

⁴³ Magisterium Kościoła może wypowiadać się „w sposób definitywny” w sprawach, które chociaż nie należą do prawd wiary, to jednak z nimi są ściśle związane. Charakter definitywny tych orzeczeń wpływa z treści Objawienia; dotyczy to w sposób szczególnie moralności, która może być przedmiotem autentycznego nauczania Kościoła (*Congregatio de Doctrina Fidei, Instructio Donum veritatis* de ecclesiali theologi vocatione, 24 maii 1990, nr 16; AAS 82 [1990] 1557; tekst polski: *Instrukcja o powołaniu teologa w Kościele*, w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, red. Z. Zimowski, J. Królikowski, Tarnów 1995, s. 358-359).

sprzeciwia się nauczaniu Kościoła katolickiego i może zostać ukarany sprawiedliwą karą⁴⁴.

Kongregacja Nauki Wiary podaje kilka przykładów prawd definitywnie określonych⁴⁵. Sprzeciw nauczyciela religii wobec nauczania Magisterium Kościoła może przejawiać się w praktycznym popieraniu potępionych ideologii⁴⁶. Prawodawca chroni wartość chrześcijańskiego wychowania dzieci i młodzieży poprzez penalizację czynów polegających na okazywaniu nieposłuszeństwa władzy kościelnej w dziedzinie wiary i obyczajów⁴⁷.

⁴⁴ KPK, kan. 750, § 2.

⁴⁵ Formuła „Wyznania wiary” zawiera następujący „passus”: „Z przekonaniem przyjmuję i uznaję również wszystkie i poszczególne prawdy, które Kościół w sprawach wiary i moralności podaje w sposób ostateczny” (zob. Congregatio de Doctrina Fidei, *Professio fidei et iusiurandum fidelitas in suscipiendo officio nomine Ecclesiae exercendo una cum nota doctrinali adnexa. Nota doctrinalis Professionis Fidei formulam extremam enucleans Inde ab ipsis primordiis*, 28 iunii 1998, AAS 90 [1998] 542; tekst polski: *Wyjaśnienie doktrynalne dotyczące końcowej części formuły „Wyznania wiary”*, w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1995-2000*, red. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 2002, s. 48). Lista prawd definitywnie określonych zawiera kilka podanych egzemplarycznie przykładów (tamże, nr 11, AAS 90 [1998] 549-551).

⁴⁶ Termin „ideologia” w znaczeniu „sensu largo” należy rozumieć jako doktrynę dającą całościowy obraz rzeczywistości. W znaczeniu „sensu stricto” ideologia to zespół poglądów interpretujących sens bieżących wydarzeń, które wpływają na poglądy i postępowanie określonych grup społecznych. Z perspektywy chrześcijańskiej podkreśla się odmienną naturę wiary i ideologii, ponieważ ideologia opiera się na zawężonej interpretacji faktów i nie posiada uzasadnień transcendentalnych; w ideologii zazwyczaj istnieje tendencja do dzielenia danej ludzkiej społeczności na zantagonizowane grupy.

⁴⁷ Stolica Apostolska dekretem wydanym przez Kongregację Świętego Oficjum w dniu 28 czerwca 1950 r. penalizowała działalność tych katolików, którzy, deklarując wyznawanie wiary, jednocześnie wychowywali młodzież w zasadach ateistycznych (Congregatio Sancti Officii, *Monitum*, 28 iulii 1950, AAS 42 [1950] 553). Sankcją była ekskomunika „laetae sententiae” zastrzeżona Stolicy Apostolskiej „specialis modo” („Qui vero contra fidem vel christianos mores pueros ac puellas docuerint, incurrunt in excommunicationem Apostolicae Sedi specialis modo reservatam”). Zgodnie z postanowieniami dekretu do zaistnienia przestępstwa wymagano, aby sprawca nauczał młodzież zasad sprzecznych z wiarą i obyczajami chrześcijańskimi. Rozumiano przez to rozpowszechnianie wśród słuchaczy (odbiorców lub uczniów) określonych zapatrywań lub zdań bez względu na to, czy nauczani przyjmowali te poglądy, czy też je odrzucali. Ze strony odbiorców nauki obojętny był również fakt, czy głoszone poglądy mogły być im już wcześniej znane z innych źródeł. Nauczanie mogło być publiczne lub tajne, w formie wykładu, przemówienia lub w też formie pisemnej. Decydującym o zaistnieniu przestępstwa był cel, którym było skłonienie uczniów do przyjęcia zasad sprzecznych z wiarą i obyczajami chrześcijańskimi. Przestępstwo popełniał nawet ten, który sam wewnętrznie odrzucając, zewnętrznie głosił potępione poglądy. Wśród znamion przestępstwa wymieniano zawężenie grona słuchaczy tylko do młodzieży („qui pueros ac puellas docuerint”) i dlatego nauczanie osób pełnoletnich nie wypełniało znamion czynu karalnego. Nauczyciel musiał głosić poglądy z upoważnienia stowarzyszenia lub związku, którego celem było pozyskanie młodzieży. Nie popełniał zatem przestępstwa nauczyciel, który rozpowszechniał jedynie własne zapatrywania. Z momentem promulgacji

Biskup diecezjalny, w przypadku uzyskania przez nauczyciela religii rozvodu w sądzie powszechnym i ponownego związku cywilnego, może cofnąć mu misję kanoniczną do nauczania religii; jednak do tej pory wspomniana kwestia w Polsce nie znalazła swojego właściwego prawnego uregulowania.

Akt nieposłuszeństwa wobec władzy kościelnej traktowane obejmuje nieposłuszeństwo zarówno przeciwko Stolicy Apostolskiej⁴⁸, ordynariuszowi miejsca⁴⁹ lub ordynariuszowi personalnemu⁵⁰. Do wykazu znamion przestępstwa nieposłuszeństwa wobec władzy kościelnej zalicza się niewykonanie jej zarządzeń⁵¹. Postępowanie sprawcy tego przestępstwa charakteryzuje się wtedy uporem, jeśli nauczyciel religii, naruszając ustawę z zamiarem okazania wzgardy władzy kościelnej, jednocześnie okazuje szczególną złośliwość⁵². Stolica Apostolska lub ordynariusz miejsca lub też ordynariusz personalny w celu stwierdzenia uporu sprawcy powinien wystosować na piśmie jedno upomnienie⁵³. Prawodawca za popełnienie przestępstwa nieposłuszeństwa wobec zarządzeń władzy kościelnej przewiduje obligatoryjną i nieokreśloną sprawiedliwą sankcję⁵⁴.

Ordynariusz miejsca może cofnąć misję kanoniczną z własnej inicjatywy lub na wniosek właściwego proboszcza⁵⁵, który powinien przedstawić nauczycielowi stawiane zarzuty i wykazać, w jakim zakresie powinien zmienić swoje postępowanie, jeśli nadal chciałby pracować jako nauczyciel religii. Nauczyciel we własnym zakresie powinien z proboszczem w pierwszym rzędzie podjąć próbę rozwiązania zaistniałych problemów. Jeśli strony nie są w stanie dojść do porozumienia, należy całość sprawy przedstawić najpierw dziekanowi lub dekanalnemu wizytatorowi, a następnie ordynariuszowi miejsca. Nauczyciel religii, który utracił wymagane przymioty do wypełniania misji nauczania religii w szkole z przyczyn doktrynalnych lub moralnych, nie może kontynuować nauczania religii dopóki istnieją przeszkody⁵⁶. Nauczyciel religii jest zobowiązany do sumiennego wypełniania

KPK zniesiono wszystkie ustawy karne, tak powszechne, jak i partykularne, wydane przez Stolicę Apostolską do 1983 r., chyba że niektóre z nich włączono do KPK (kan. 6 § 1, 3° KPK); z tych powodów dekret od momentu promulgacji KPK w 1983 r. przestał obowiązywać (J. Syryjczyk, *Troska Kościoła o katolickie wychowanie dzieci w kanonicznym prawie karnym*, PK 30 [1987] 3-4, s. 223).

⁴⁸ KPK, kan. 361.

⁴⁹ KPK, kan. 134, § 1.

⁵⁰ KPK, kann. 134, § 1 i 620.

⁵¹ KPK, kan. 1371, 2°.

⁵² KPK, kan. 1347, § 1-2.

⁵³ KPK, kan. 134, § 1.

⁵⁴ KPK, kan. 1371, 2°; J. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne*, s. 74-79.

⁵⁵ KPK, kan. 776.

⁵⁶ AAS 25 (1933) 402.

swych obowiązków, a jego stosunek do wykonywanej pracy jest czytelnym świadectwem zarówno dla wierzących jak i niewierzących⁵⁷.

Ordynariusz miejsca wydaje dekret pozbawienia misji kanonicznej na piśmie z podaniem przynajmniej ogólnej motywacji⁵⁸. W dekrete należy zamieścić imię i nazwisko nauczyciela religii, imię i nazwisko oraz adres dyrektora szkoły, adres nauczyciela religii w celu powiadomienia zainteresowanych o cofnięciu misji kanonicznej. Ordynariusz miejsca ma obowiązek powiadomienia dyrektora właściwej placówki oświatowej o cofnięciu nauczyciela religii upoważnienia⁵⁹.

Pozbawienie misji kanonicznej powoduje utratę kwalifikacji zawodowych nauczyciela, skutkiem czego dyrekcja szkoły podejmie działania zmierzające do wygaśnięcia stosunku pracy zgodnie z postanowieniami prawa polskiego⁶⁰.

2. Skutki utraty upoważnienia

Cofnięcie misji kanonicznej jest równoznaczne z wystąpieniem braku uprawnień do kontynuowania przez nauczyciela nauczania religii w określonej szkole. Władze kościelne na czas pozostały do końca roku szkolnego, jeśli utrata misji nastąpiłaby w ciągu roku, może skierować inną osobę do nauczania religii, z tym że równocześnie musi pokryć koszty z tym związane⁶¹.

⁵⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, nr 125.

⁵⁸ KPK, kan. 51.

⁵⁹ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych z dnia 14 kwietnia 1992 r.*, (Dz.U. z 1992 r., nr 36, poz. 155); później nastąpiła zmiana tytułu na *Rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach* (Dz.U. z 1993 r., nr 83, poz. 390; Dz.U. z 1999 r., nr 67, poz. 753), § 5 ust. 2; A. Mezglewski, dz. cyt., s. 123, przyp. nr 7.

⁶⁰ *W Konkordacie między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 10 lutego 1925 r.*, (Dz.U. z 1925, nr 72, poz. 501) w art. 13 stwierdzano, że nauczyciel pozbawiony misji kanonicznej tracił prawo do nauczania religii. Podobnie na mocy art. 1, 2° *Układu Stolicy Apostolskiej z Republiką Austriacką* zatrudniony nauczyciel jest odwoływany, jeżeli ordynariusz miejsca zadeklaruje niemożliwość dalszej współpracy z nauczycielem religii, a kompetentna władza państwowa przedstawi wniosek o odwołanie nauczyciela (*Conventio inter Sanctam Sedem et Rempublicam Austriacam de scholis catholicis*, 8 marzo 1971; art. 1, § 3; AAS 64 [1972] 479). Zastrzeżenia ordynariusza miejsca mogą mieć charakter moralny lub mogą też dotyczyć niewłaściwego sposobu nauczania religii. Prośba ordynariusza miejsca przedstawiona kompetentnej władzy państwowej może być skierowana w każdym czasie (K. Warchałowski, *Szkoły katolickie w obowiązujących konkordatach z państwami europejskimi*, PK 41 [1998] 3-4, s. 206).

⁶¹ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych z dnia 14 kwietnia 1992 r.*, (Dz.U. z 1992 r.,

Utrata misji kanonicznej nie powoduje bezpośrednio wygaśnięcia stosunku pracy nauczyciela, ponieważ ordynariusz miejsca nie występuje w roli pracodawcy, gdyż nie jest stroną stosunku pracy⁶². Cofnięcie misji kanonicznej powoduje brak kwalifikacji zawodowych, stanowiących bezpośrednią przesłankę, która umożliwia podjęcie przez dyrekcję szkoły działań, zmierzających do wygaśnięcia stosunku pracy według przepisów prawa polskiego⁶³.

Rozwiązanie stosunku pracy z nauczycielem zatrudnionym na podstawie umowy o pracę następuje ze skutkiem natychmiastowym z powodu zawinionej utraty uprawnień do wykonywania pracy na zajmowanym stanowisku (art. 52 § 1 Kp); stosuje się przepisy regulujące bezzwłoczne rozwiązanie stosunku o pracę (art. 52 § 1 ust. 3 Kp)⁶⁴. Dyrektor szkoły nie ma obowiązku dokonywania dodatkowych ocen czy też uzasadnień swojej decyzji, ponieważ fakt utraty przez nauczyciela religii uprawnień do nauczania, umożliwia mu skorzystanie z trybu rozwiązania umowy o pracę⁶⁵. Nie ma znaczenia, czy utrata uprawnień jest stała, czy też tylko czasowa⁶⁶.

Nowemu nauczycielowi religii nie przysługuje prawo dochodzenia na drodze roszczenia cywilno-prawnego w stosunku do ordynariusza miejsca. Jednakże dyrekcja szkoły w drodze porozumienia ustala, w jakiej formie ordynariusz miejsca zamierza dokonywać stosownych wpłat na rzecz szkoły w przypadku poniesionych przez nią jakiś strat. Ordynariusz miejsca w przypadku cofnięcia misji kanonicznej w ciągu roku szkolnego powinien podać przyczyny swojej decyzji. W przypadku utraty misji kanonicznej bez winy nauczyciela zatrudnionego na podstawie umowy o pracę rozpoczyna biec okres wypowiedzenia. Ustawodawca nie przywiązuje większego

nr 36, poz. 155), §5 ust. 2.

⁶² Trybunał Konstytucyjny z 1992 r. zakwestionował niektóre przepisy rozporządzenia MEN z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych (Dz.U. 1992 r. nr 36 poz. 155). W przedmiotowym orzeczeniu zakwestionowano umocowanie prawne § 5 ust. 2, w którym stwierdzono, że skierowanie do nauczania w szkole może być cofnięte przez nadającego, co jest równoznaczne z utratą prawa do nauczania religii w danej szkole. Trybunał Konstytucyjny zakwestionował zasadność poglądu, że cofnięcie skierowania do nauczania religii oznacza równocześnie wypowiedzenie (zmianę) stosunku pracy. Trybunał Konstytucyjny nie zakwestionował samej możliwości cofnięcia skierowania, ale sposób rozwiązania umowy o pracę, który byłby sprzeczny z przepisami Kp (Trybunał Konstytucyjny, *Orzeczenie* z dnia 20 kwietnia 1993 r., U. 12/92 [OTK 1993 r., poz. 9]).

⁶³ A. Mezglewski, dz. cyt., s. 121.

⁶⁴ „Pracodawca może rozwiązać umowę o pracę bez wypowiedzenia z winy pracownika w razie: [...] zawinionej przez pracownika utraty uprawnień koniecznych do wykonywania pracy na zajmowanym stanowisku” (zob. Kp, art. 52, § 1 ust. 3).

⁶⁵ A. Mezglewski, dz. cyt., s. 123.

⁶⁶ W. Janiga, A. Mezglewski, dz. cyt., s. 144.

znaczenia do przyczyn utraty misji kanonicznej przez nauczyciela mianowanego. Jednak należy pamiętać, że nauczyciel zatrudniony w trybie mianowania nie jest początkującym pracownikiem oświaty, ale ma już pewien dorobek i może zbliżyć się nawet do osiągnięcia wieku emerytalnego. Ustawodawca w przepisach znowelizowanej *Karty Nauczyciela* zadbał jedynie o zabezpieczenie interesu poszczególnych związków wyznaniowych, nie troszcząc się o zabezpieczenie interesu prawnego nauczyciela religii, który może znaleźć się w sytuacji utraty uprawnień do wykonywania zawodu⁶⁷.

Kompetentne władze kościelne, na podstawie art. 13 *Konkordatu* zawartego pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą w dniu 25 lutego 1925 r., sprawowały wspólnie nadzór nad nauczaniem religii w szkole. Powodowało to pewne trudności w wiejskich szkołach, gdzie władze oświatowe, w przypadku pozbawienia misji kanonicznej nauczycieli z powodu czynów popełnionych przeciwko moralności, nie mogły następnie go zatrudniać jako nauczyciela religii. Dodatkowo powstawały napięcia, jeżeli w szkole był tylko jeden etat, co oznaczało, że nauczyciel tracił również możliwość nauczania innych przedmiotów w danej placówce oświatowej. Władze szkolne ze względów finansowych nie mogły sobie pozwolić na zatrudnianie dodatkowego nauczyciela tylko do nauczania religii w małej wiejskiej szkole. Nauczyciel pozbawiony misji kanonicznej musiał zmienić miejsce pracy lub nawet zawód⁶⁸.

Aktualnie według obowiązujących przepisów prawnych nauczyciel religii, jeśli nawet utraci misję kanoniczną, to nadal może być zatrudniony na stanowisku nauczyciela innych przedmiotów. W ten sposób respektowane są uprawnienia ordynariusza miejsca oraz jest zagwarantowana stałość zatrudnienia nauczyciela religii. Ordynariusz miejsca oraz wyższy przełożony zakonny powinien zapewnić osobom duchownym oraz profesom instytutów zakonnych godziwe utrzymanie⁶⁹. Konieczność zabezpieczenia przez władze państwowe stałości zatrudnienia nauczycielowi religii dodatkowo potęguje fakt, że większość uczących religii w szkołach publicznych stanowią wierni świeccy. Nauczyciel religii, ucząc innych przedmiotów poza religią, jest w korzystniejszej sytuacji w stosunku do pozostałych osób zatrudnionych przez Kościół katolicki, gdyż nie tracą miejsca pracy nawet w przypadku zaistnienia sytuacji konfliktowych⁷⁰.

⁶⁷ Tamże, s. 145.

⁶⁸ T. Włodarczyk, *Konkordaty. Zarys historii ze szczególnym uwzględnieniem XX wieku*, Warszawa 1974, s. 271.

⁶⁹ KPK, kann. 281, § 2 i 384.

⁷⁰ K. Warchałowski, *Nauczanie religii w formie obligatoryjnej w umowach konkordatowych z państwami europejskimi*, PK 41 (1997) 1-2, s. 211.

3. Kanoniczne środki odwoławcze

Nauczyciel religii nie posiada środków prawnych, aby udowodnić, że cofnięcie misji kanonicznej nastąpiło z przyczyn przez niego niezawinionych. Tym samym nauczyciel religii, w przypadku pozbawienia go misji kanonicznej z naruszeniem przepisów prawa kanonicznego, nie ma do dyspozycji żadnych środków odwoławczych na forum państwowym. Wynika to z konstytucyjnej zasady poszanowania autonomii i niezależności państwa i kościołów oraz innych związków wyznaniowych (art. 25 ust. 3 *Konstytucja RP*)⁷¹. W przypadku Kościoła katolickiego zasada ta ponadto znajduje swoje potwierdzenie w art. 1 *Konkordatu* z dnia 28 lipca 1993 r.⁷² Polskie sądy powszechne nie mają właściwości do przyjęcia skargi na niezgodność z prawem wydania aktu z naruszeniem przepisów prawa przez ordynariusza miejsca. Nauczyciel religii w przypadku wydania dekretu z naruszeniem prawa może jedynie możliwość dochodzenia swoich praw podmiotowych na podstawie norm prawnych zawartych w KPK⁷³. A jednocześnie w art. 12, 3° *Konkordatu* z 1993 r. czytamy, że biskup diecezjalny może cofnąć upoważnienie do nauczania religii w szkole⁷⁴.

Nauczycielowi przysługuje prawa wniesienia remonstracji do ordynariusza miejsca, autora dekretu, w ciągu dziesięciu dni użytecznych⁷⁵. Wniesienie prośby nie jest zwykłą prośbą o łaskę, ale rodzi po stronie kompetentnego podmiotu władzy kościelnej obowiązek ponownego ustosunkowania się do całej sprawy. Ordynariusz miejsca ma na to trzydzieści dni.

Nauczycielowi religii po odrzuceniu remonstracji przez ordynariusza miejsca przysługuje legalne prawo do wniesienia rekursu hierarchicznego, na co mu piętnaście dni użytecznych⁷⁶. Rekurs hierarchiczny jest wnoszony do Kongregacji ds. Duchowieństwa i rozpatrywany zgodnie z procedurą określoną w Konstytucji Apostolskiej *Pastor bonus* (art. 11-21; 93), *Regolamento generale della Curia Romana* (art. 118-122) oraz stylu Kurii Rzymskiej⁷⁷.

⁷¹ „Stosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego”.

⁷² „Rzeczpospolita Polska i Stolica Apostolska potwierdzają, że Państwo i Kościół katolicki są, każde w swej dziedzinie, niezależne i autonomiczne oraz zobowiązują się do pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach i we współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego”.

⁷³ A. Mezglewski, dz. cyt., s. 122.

⁷⁴ „Cofnięcie tego upoważnienia oznacza utratę prawa do nauczania religii” (*Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r.*, Dz.U. z 1998, nr 51, poz. 318).

⁷⁵ KPK, kan. 1734.

⁷⁶ KPK, kann. 1734, § 2 i 1737, § 2.

⁷⁷ J. Krukowski, *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*,

Podstawą prawną tej czynności prawnej jest uprawnienie nauczyciela religii do legalnego dochodzenia i ochrony sądowej przysługujących mu w Kościele katolickim uprawnień podmiotowych⁷⁸. Podmiot przyjmujący rekurs jeszcze przed jego przyjęciem powinien zachęcić strony do usilnego poszukiwania kompromisu⁷⁹. Nauczyciel religii, wnosząc rekurs hierarchiczny, prosi o unieważnienie, odwołanie lub zmianę zaskarżonego dekretu. Rekurs hierarchiczny może zostać wniesiony z jakiegokolwiek słusznego motywu („quodlibet iustum motivum”). Termin „iustum motivum” obejmuje każdą wadę dekretu rozpatrywaną w kontekście okoliczności, w których go wydano i w jakich podlega on wykonaniu⁸⁰. Wadliwość dekretu obejmuje stronę formalną (nielegalność) i merytoryczną (zasadność) oraz naprawienie szkód. W wypadku zgłoszenia motywu nielegalności nauczyciel może wskazać na faktyczną lub ewentualną szkodę, wynikającą dla niego z wydania zaskarżonego dekretu. Rekurs hierarchiczny jest rozpatrywany równocześnie z obu tytułów nieważności. Naruszenie uprawnienia nauczyciela przez wydanie dekretu musi spowodować powstanie rzeczywistej krzywdy („gravamen”)⁸¹. Dekret rozstrzygający może potwierdzić zaskarżony dekret cofnięcia misji kanonicznej lub zadeklarować jej nieważność, jak również rozwiązać, poprawić, zmienić częściowo lub całkowicie, wydając w miejsce zaskarżonego aktu zupełnie nowy dekret⁸².

Nauczycielowi następnie w ciągu 30 dni od wydania dekretu odrzucającego jego rekurs hierarchiczny przysługuje prawo zwrócenia się z rekuresem administracyjnym do Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej⁸³,

Lublin 1985, s. 217.

⁷⁸ Legalna ochrona uprawnień osoby w Kościele katolickim polega na zagwarantowaniu jej odpowiednich środków za pomocą których, mogłaby wobec właściwych organów władzy lub kontroli dochodzić przysługujących jej praw podmiotowych. Ochronę i realizację praw podmiotowych gwarantuje prawodawca w kan. 221, § 1 KPK. Prawodawca, włączając do KPK prawa podmiotowe, nadał im równocześnie ochronę prawną na forum sądowym. W tenorze kan. 221, § 1 KPK stwierdza się na podstawie prawa naturalnego, że „wiernym przysługuje legalne dochodzenie i obrona przysługujących im w Kościele uprawnień na właściwym forum kościelnym według przepisów prawa”. W ten sposób prawodawca zapobiega naruszaniu praw podmiotowych przez ustawę kościelną, ogólny lub szczególny akt administracyjny (J. Krukowski, dz. cyt., s. 150-153).

⁷⁹ KPK, kan. 1733, § 3.

⁸⁰ KPK, kan. 1737, § 1.

⁸¹ J. Krukowski, *Administracja w Kościele*, s. 213-214.

⁸² KPK, kan. 1739.

⁸³ Kompetencje Sygnatury Apostolskiej prawodawca określił w kan. 1445 KPK, który został następnie uchylony przez art. 121-125 konstytucji apostolskiej „Pastor bonus” (Ioannes Paulus PP. II, *Constitutio Apostolica Pastor bonus* de Romana Curia, 28 junii 1988, AAS 80 (1988) 891-892). Według tych norm Sygnatura Apostolska dzieli się na trzy sekcje. Rekurs przeciwko cofnięciu misji kanonicznej rozpatruje Druga Sekcja Sygnatury Apostolskiej, która jest jednocześnie najwyższym trybunałem administracyjnym w Kościele „per

którego kompetencje ograniczają się jedynie do wydania ewentualnego orzeczenia o nielegalności wydania dekretu⁸⁴.

4. Regulacje prawo polskiego

Chociaż niniejsze rozważania obejmują regulacje prawa kanonicznego, to jednak wydaje się wskazanym poruszenie również kwestii znaczenia praw polskiego w aspekcie udzielenia upoważnienia do nauczania religii. W dniu 31 maja 2016 r. podpisano porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski a Ministrem Edukacji Narodowej w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii, które wejdzie w życie w dniu 1 września 2016 r.⁸⁵ W dokumencie w § 7 doprecyzowano, że skierowanie nauczyciela religii do danej szkoły lub placówki jest możliwe, o ile nauczyciel ma kwalifikacje do nauczania religii w danej szkole lub placówce⁸⁶. Do tej pory kwalifikacje wymagane od nauczycieli religii rzymsko-katolickiej określało porozumienie zawarte pomiędzy Konferencją

analogiam” do najwyższych sądów administracyjnych we współczesnych systemach prawnych. Jej kompetencje odnoszą się do rozstrzygania konfliktów pomiędzy wiernymi a władzą administracyjną w Kościele katolickim, które zostały spowodowane wydaniem aktu administracyjnego. Druga Sekcja Sygnatury Apostolskiej nie rozpatruje jednak żadnych aktów administracyjnych trybunałów niższych, o ile nie zostałyby wcześniej zatwierdzone przez jakąś dykasterię Kurii Rzymskiej. Aby jakiś akt administracyjny niższej instancji mógł zostać zaskarżony musi wcześniej zostać wniesiony rekurs hierarchiczny w naszym przypadku do Kongregacji ds. Duchowieństwa. Sygnatura Apostolska ocenia jedynie legalność wydania aktu, czy nie doszło do naruszenia prawa podmiotowych oraz orzeka o naprawieniu szkód wynikających z tego aktu administracyjnego (Z. Grocholewski, *Najvyšši Tribunal Apoštolskiej Signatúry v súdnej štruktúre Cirkvi*, w: *Ius et Iustitia. Acta IV Symposii Iuris Canonici anni 1994*, Spišská Kapitula 1995, s. 47-70). Pap. Benedykt XVI w 2008 r. (Benedictus PP. XVI, *Litterae Apostolicae motu proprio datae quibus Supremo Tribunalis Signaturae Apostolicae Lex Propria promulgatur*, 21 iunii 2008, AAS 100 [2008] 513-538) znowelizował dotychczas obowiązujące od 1967 r. normy własne Sygnatury Apostolskiej (Pulus PP. VI, *Constitutio Apostolica Regimini Ecclesiae Universae de Romana Curia*, 15 augusti 1967, AAS 59 (1967) 885-928). Nowelizacja pap. Benedykta XVI potwierdziła dotychczasowe kompetencje Drugiej Sekcji Sygnatury Apostolskiej (art. 73-105). Szerzej na temat historii Sygnatury Apostolskiej i jej pozostałych kompetencji pisze H.M. Jagodziński w *Zarys historii Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej* (Kielce 2013).

⁸⁴ J. Krukowski, dz. cyt., s. 245-249.

⁸⁵ Porozumienie to podpisali minister edukacji Anna Zalewska oraz bp Mark Mendyk, Przewodniczący Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski. Porozumienie określa kwalifikacje, jakie musi posiadać osoba kierowana do nauczania religii na poszczególnych etapach edukacyjnych i typach szkół, nabyte na odpowiedniego rodzaju studiach teologicznych określonych przez Kościół katolicki. W porozumieniu zawarty jest wymóg posiadania przez te osoby przygotowania pedagogicznego.

⁸⁶ <https://men.gov.pl/wp-content/uploads/2016/05/60531113700-1.pdf> (w dniu 10 czerwca 2016 r.).

Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 6 września 2000 r. w sprawie kwalifikacji wymaganych od nauczycieli religii⁸⁷ wraz z pozostałymi przepisami prawnymi⁸⁸.

Zakończenie

Nauczanie religii katolickiej w polskiej szkole podlega kompetentnej władzy kościelnej. W diecezji sprawy związane z nauczaniem religii podlegają biskupowi diecezjalnemu lub ordynariuszowi miejsca w prawie z nim zrównanego. Prawo mianowania lub zatwierdzania nauczyciela religii w polskiej szkole ma ordynariusz miejsca. Z wnioskiem o udzielenie nauczycielowi religii upoważnienia do nauczania religii występuje proboszcz parafii, na terenie której znajduje się szkolny ośrodek. Udzielone upoważnienie nazywane również „missio canonica” upoważnia dyrektora szkoły do podpisania umowy o pracę z nauczycielem religii. W niektórych przypadkach może nastąpić cofnięcie misji kanonicznej na skutek złożenia rezygnacji, przeniesienia, pozbawienia lub usunięcia. Utrata misji kanonicznej pociąga za sobą konieczność usunięcia nauczyciela religii z zajmowanego stanowiska. Ordynariusz miejsca może cofnąć udzieloną misję kanoniczną w określonych przez prawo kościelne przypadkach. Władze kościelne o fakcie cofnięcia misji kanonicznej niezwłocznie powiadamiają dyrektora szkoły.

Summary

The withdrawal of authorization („missio canonica”) to teach religion in schools according to the Code of Canon Law

The teaching of the Catholic religion in Polish schools is subject to the competent ecclesiastical authority. In the diocese the issues related to the teaching of religion are subject to the diocesan Bishop or and others who, even if only temporarily, are placed in charge of some particular church or a community equivalent to it. The right to appoint or approve teachers of religion in Polish schools belongs to the local Ordinary. The application of authorization of religion teacher to teach religion belongs to the pastor of the parish in which the school is situated. Granted authorization also called

⁸⁷ Dz. U. MEN z 2000 r., nr 4, poz. 20.

⁸⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz.U. z 2015 r., poz. 1264).

„missio canonica” authorizes the school authority to sign a contract of employment with the religion teacher. In some cases canonical mission may be withdrawn as a result of resignation, transfer or removal or deprivation. The loss of the canonical mission entails the removal of religious teacher from his position. The local Ordinary may withdraw granted canonical mission in certain cases by ecclesiastical law. The church authorities shall immediately notify the school principal of the fact withdrawal of the canonical mission.